

OGLED HVARANINA JURJA CARIĆA O MAVRU VETRANOVIĆU

VÁLNEA DELBIANCO

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
I. Matetića Ronjgova 1, HR – 52100 Pula
vdelbianco@unipu.hr

UDK: 821.163.42.09
Vetranović, M.
821.163.42.09 Carić, J.
821.163.42(091)“18“
Pregledni članak
Primljen: 21. 9. 2019.
Prihvaćen za tisak: 10. 12. 2019.

Poznat ponajviše kao pomorski pisac, Juraj Carić (Svirče na Hvaru, 1854. – Jelsa, 1927.) za svoga je boravka u Dubrovniku 1895. godine, gdje je radio kao predavač u Nautičkoj školi, objavio na talijanskome jeziku ogled o Mavru Vetranoviću, predstavljajući ga kao teologa, filozofa, fizičara, botaničara, astronoma i prvoga izvornog autora hrvatske renesansne književnosti. Oslanjajući se na relevantnu bibliografiju (izvori na hrvatskom, talijanskom i njemačkom jeziku), Carić, iako nije filolog po struci, potaknut “gorkom istinom” nedovoljnoga poznavanja vlastite književne prošlosti i predrasuda koje su “plod površnih i ne uvijek objektivnih proučavanja”, donosi jedan od prvih cjelovitih prikaza Vetranovićeva pjesničkoga opusa s ciljem da se prizna slava “onome koji je slave dostojan”. Nakon analize Carićeva ogleda autorica rada zaključuje da on nije samo jedan od prinosna “otkrivanja” Mavra Vetranovića i hrvatske renesansne književnosti u 19. stoljeću, već primjer autorskoga pera koji u tragu vremena vrijedi znatno više od skromnoga zainteresiranog čitatelja, kakvim se taj učeni Hvaranin predstavlja.

KLJUČNE RIJEČI:
Juraj Carić, Mavro Vetranović,
hrvatska renesansna književnost,
Dubrovnik

Ranonovovjekovna hrvatska književnost, osobito humanističko i renesansno kulturno i književno nasljeđe Dubrovnika i Dalmacije, postaje sredinom 19. stoljeća predmetom sustavnoga istraživanja. Ključnu ulogu u procesu “otkrivanja” starih pisaca hrvatskih imala je istoimena edicija Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti koju je pokrenuo 1869. godine Vatroslav Jagić, kada iz tiska izlazi prvi svezak s djelima Marka Marulića na hrvatskom jeziku, zatim 1870. drugi svezak poezije Šiška Menčetića, Džore Držića i pjesnika drugoga dijela *Ranjinina zbornika*, dok je iste i sljedeće, 1871., objavljen treći i četvrti svezak posvećen književnomu opusu Mavra Vetranovića Čavčića (Jagić je izdanja pripremio u suradnji s Ivanom Augustom Kaznačićem i Đurom Daničićem). Izdavački projekt *Stari pisci hrvatski* predstavljao je “prvo sistemsko objavljivanje svih važnih književnih starina prema znanstvenim načelima i s književno-povijesnim uvodom za svakoga pisca te kritičkom uređenju već tiskanih ili rukopisnih tekstova” (Švelec 1990: 16). To je vrijeme u kojemu se stvarala nacionalna književnost, odnosno “doba kad se u korpus hrvatske književnosti polako ugrađivalo sve najvrednije što je u ranijim epohama stvarano po regijama, u vremenu kad je glavni zadatak bio boriti se da bi se opstalo” (Švelec 1990: 16).

Dubrovački benediktinac Mavro Vetranović (1482. – 1576.) stožerni je pisac hrvatske renesansne književnosti koji je već za života stekao književni ugled, a književni povjesničari ga bez iznimke izdvajaju od drugih suvremenika zbog osebujnoga i plodonosnoga pjesničkog i dramskog opusa te tematske i žanrovske raznolikosti njegovih djela u kojima se ogledaju stilske i poetičke značajke srednjovjekovlja, renesanse i manirizma. Među prvima koji su u 19. stoljeću pisali o Vetranoviću bio je književni povjesničar Francesco Maria Appendini (1803: 218–220). Kratku natuknicu u svom *Biografskom leksikonu uzoritih muževa Dalmacije* posvećuje mu Šime Ljubić¹ koji navodi da, uz alegorijsko-peregrinacijski ep *Pelegrin*, dvije poduže religiozno-refleksivne pjesme *Remeta I i II*, tri prikazanja *Posvetilište Abramovo*, *Suzana čista i Uskrnutje Isukrstovo* te tragediju *Hekuba*,² Vetranovićeve književne ostavština broji šest³ knjiga različitih pjesama (*poesie varie*) od kojih su danas sačuvane tri. Nakon

¹ On piše o Vetranoviću: “Uno de’ fondatori della letteratura nazionale come ce l’attesta *Flavio Eborense* in un’elegante [sic!] epigramma, e molti altri suoi patriotti, che fanno di lui ampio elogio.” (“Jedan od utemeljitelja nacionalne književnosti kao što nam potvrđuje *Flavio Eborense* u jednom elegantnom epigramu, i mnogi drugi njegovi sunarodnjaci koji ga naveliko hvale.”). Gliubich 1856: 312–313. [Jacopo *Flavio Eborense* / *Didak Pir* (1517. – 1599.), *Portugalac* koji je četiri desetljeća bio u Dubrovniku učitelj klasičnih jezika i književnosti i prijatelj dubrovačkih pisaca.]

² Kasnijim književnopovijesnim istraživanjima potvrđeno je Vetranovićevo autorstvo *Prikazanja kako bratja prodaše Jozefa i Prikazanja od poroda Jezusova* te pastoralno-mitoloških drama *Orfeo*, *Istorija od Dijane*, *Lovac i vila*, a autorstvo *Hekube* pripisano je Marinu Držiću.

³ Toliko ih spominje i Appendini.

Ljubića, o znamenitome Dubrovčaninu pisat će Franjo Petračić,⁴ Armin Pavić,⁵ Antun Pechan,⁶ Melchiorre Lucianović,⁷ a 1895. godine Juraj Carić posvetit će mu ogled⁸ napisan na talijanskome jeziku: *Del poeta raguseo Mavro Vetranić Čavčić / O dubrovačkom pjesniku Mavru Vetraniću Čavčiću*, objavljen u Dubrovniku u nakladi tiskarskoga zavoda “Narodna biblioteka” Dragutina (Carla) Pretnera.⁹ Riječ je o jednome od prvih cjelovitih prikaza Vetranovićeve pjesništva, a zanimljivo je da Carić nije ni povjesničar književnosti ni književni kritičar, već pomorski stručnjak i pedagog te autor putopisa, romana, pripovijetki i novela koji mu nisu priskrbili važnije mjesto među najboljim piscima hrvatskoga realizma: “uzalud kod Carića tražiti onakovih pjesnič-

⁴ Petračić, Franjo. 1867. *O životu i djelih Mavra Vetranića*. Agram: C. Albrecht.

⁵ Pavić, Armin. 1871. *Historija dubrovačke drame*. JAZU. Zagreb: Štamparija Dragutina Albrehta.

⁶ Pechan, Antun. 1878. *Poviest hrvatske književnosti za učiteljske pripravnike*. Zagreb: Lav. Hartman i družba.

⁷ Lucianović, Melchiorre. 1880. *Storia della letteratura slava: (serba e croata) : dalle origini fino ai giorni nostri*, vol. I. Spalato: A. Zannoni.

⁸ Nikica Kolumbić (1978: 272) navodi da je “rad izišao u Izvještaju dubrovačke pomorske škole za šk. godinu 1894/1895, gdje su prilozi morali biti pisani na talijanskom jeziku”.

⁹ Kao tiskar i izdavač Dragutin Pretner djeluje u Dubrovniku od 1848. do 1900. godine: “Kad je D. Pretner odlučio napustiti tiskarski obrt i prodati svoju tiskaru, dubrovački su Hrvati između sebe skupili novac i kupili tu tiskaru za 8.000 kruna, davši joj potom ime Dubrovačka hrvatska tiskara. U toj novoj tiskari, koja je postala dioničarsko društvo (...) štampala se *Crvena Hrvatska* od dvobroja 29–30/1902 i dalje.” (Perić 1988: 190).

O važnoj ulozi Dragutina Pretnera u izdavačkome, tiskarskome i kulturnome životu Dubrovnika svjedoči nekrolog u povodu njegove smrti 1924. godine: “Dne 18. o.mj. tiho se ugasio u svome domu na Boninovu dobro poznati uzor starina za naš grad veoma zaslužni nakladni knjižar i tiskar Dragutin Pretner. Njegova knjižnica bila je smještena do nazad tri godine prema ‘Dvoru’ a držao je za nekoliko godina u zajednici sa g. Gabrom Tošovićem. Općenito je bio u nas čašćen i svuda s čašću spominjan taj uzorni gospodar, Hrvat iz Karlovca, koji je Dubrovnik uveliko zavolio kao svoju drugu otadžbinu. Odlikovala ga je uvijek jaka i osobita aktivnost, um dosta praktičan, poznavanje nekoliko jezika, a uz to finoća i takt prema svakomu i malenom djetetu i neukom čeljadetu. Knjiga u Dubrovniku nalazila je u njemu svojstvo vrlog i požrtvovanog pomagača. Rad njegov revan i savjestan, kroz nekoliko decenija bio je baš uložen u to, da, po svojim silama i sredstvima omogući izdavanje i širenje u narod vrijednih književnih izdanja među kojima i dobrih studija za upoznavanje dubrovačke prošlosti, te i da izda i neobjavljenog blaga stare dubrovačke književnosti pod skupnim nazivom ‘Narodna biblioteka’. Daleko od svake tjesnogradnosti bio je srdačno pri ruci književnicima Hrvatima i Srbima, da im radovi u što ugodnijoj formi ugledaju svijeta. U njega su se štampali ‘Slovinac’, ‘Dubrovnik’ (zabavnik) i list ‘Crvena Hrvatska’. Štampao je i nekoliko nabožnih knjiga, molitvenika, u narodu i sada mnogo raširenih, te i neke glazbene patriotske kompozicije. Pri svakom kulturnom i humanitarnom djelu s radošću bi dao i svoj obol. Vrlo metodčan u životu i u starosti svojoj dolazio je u knjižarnicu, dok je god mogao, dok nije sa svojim trgovačkim drugom g. Tošovićem odredio zatvoriti trgovinu, da se povuče u svoj tihi dom na čarnom Boninovu. Tu smo ga viggjali, gdje na terasi šeta, sjedi i motri u razgovorima sa svojim i prijateljima. Sprovodu njegovu u nedjelju na 3 s. po p. učestvovalo je mnogobrojno građanstvo, da oda zadnju počast ovakvom radniku, svijetlom rodoljubi i prijatelju našemu. Vječni mu zasluženi pokoj! Ožalošćenoj obitelji naše iskreno duboko saučešće.” (*Narodna svijest*, 22. siječnja 1924., VI/4).

kih opisa, kao što se nalaze u mnogim Kumičićevim romanima” (Petračić¹⁰ 1930: 72).

Rođen 1854. godine u mjestu Svirče na otoku Hvaru, Juraj Carić u gradu Hvaru polazio je talijansku osnovnu školu, potom gimnaziju u Prikru kod Omiša i Dubrovniku, gdje je u četvrtome razredu udaljen iz škole zbog navodne uvrede profesora njemačkoga jezika pa umjesto četvrtoga razreda gimnazije završava pomorsku školu u Splitu. Dvije godine plovio je svjetskim morima, nakon toga završava splitsku realku zatim u Trstu trgovačku i pomorsku akademiju te studij politehnike u Grazu, gdje stječe diplomu profesora nautičkih znanosti. Od 1882. do 1901. godine bio je profesor i ravnatelj u pomorskim školama¹¹ u Bakru, Dubrovniku i Kotoru. Bio je i zastupnik Narodne stranke u Dalmatinskome saboru od 1901. do 1908. godine. Nakon pada Austro-Ugarske Monarhije, kao umirovljenik, bio je referent srednjih stručnih škola, a potom inspektor nautičkih škola za Dalmaciju. Umro je 1927. godine u Jelsi na otoku Hvaru.

Carić se kao književnik javlja 1884. godine s putopisom *Slike iz pomorskoga života*,¹² u kojemu evocira svoja putovanja kada je kao dvadesetogodišnji kadet na pelješkome jedrenjaku (barku) “Jared” plovio od Aleksandrije do Marseillea, Carigrada i Azovskoga mora te kroz Gibraltar do Engleske i Amerike. To ga je djelo proslavilo pa će Ante Petračić (1930: 66) o njemu pisati kao o hrvatskome De Amicisu¹³ i ocijeniti da je “to je svakako najbolji, najpotpuniji i najizvorniji putopis u našem jeziku”. Teme svojih romana i pripovijesti Carić vezuje uz otok Hvar i jadransku obalu (*Obitelj kapetana Opovića, Krvna osveta u Boki Kotorskoj, S naših ostrva*) te mu “pripada prvo mjesto kao iznosaču ‘najdjevičanske zemlje’”. (Petračić 1930: 77) Autor je i znanstvenih rasprava i pomorskih udžbenika *Nješto o Mjesečevih distancah, Ele-*

¹⁰ Ante Petračić (1874. – 1941.), hrvatski književni kritičar i povjesničar rodom iz Staroga Grada.

¹¹ U vrijeme austrijske uprave nastava se u svim jadranskim pomorskim školama (osim u Bakru, gdje je Carić radio od 1882. do 1890.) odvijala na talijanskome jeziku, a Carić je, zalažući se za uvođenje hrvatskoga jezika, napisao prve udžbenike na hrvatskom. Ipak, on će se suprotno od većine hrvatskih leksikografa zalagati za očuvanje talijanizama u pomorskoj terminologiji i biti oštar protivnik hrvatskih kovanica, o čemu piše u svom udžbeniku *Nautika*: “Nijesam se nikako mogao odvažiti da prevedim ili bolje da kujem novo tehničko nazivlje; prvo, jer mi je naš glasoviti filolog prof. P. Budmani, kad ga zamolih za savjet, odgovorio: da je manji barbarizam primiti tuđu riječ nego našu udesiti po tuđemu jeziku; a drugo, jer nijesam mislio, kao što ne mislim ni danas, da bi bilo pametno naučavati u školi kakvo skovano nazivlje, kojega na brodovima dakle na svijetu nema i tako učiniti nerazumljivu knjigu [...] I zaista da bi moglo biti smiješno kad bi ko, na primjer, hotio zamijeniti riječi ‘korsa i distanca’ drugim kojima [...]” Nav. prema Stepanić (2006: 73).

¹² Carić, Juraj. *Slike iz pomorskoga života (Preko Sredozemnog mora)*, knjiga prva, Matica hrvatska, Knjigotiskara i litografija K. Albrechta, Zagreb 1884.; *Slike iz pomorskoga života (Preko Crnog mora i preko Atlantika)*, knjiga druga, 1885.

¹³ Edmondo De Amicis (1846. – 1908.), talijanski književnik, autor romansirana putopisa *Sull’oceano (Na oceanu)*, prev. Mate Malinar, Moderna biblioteka za krunu, Zagreb, 1908.

menti matematičke geometrije, *Nautika*, *geodetički dio*, a desetak je godina radio na rukopisu *Nautičke astronomije*, koji nije sačuvan jer je 1906. godine izgorio u požaru njegove obiteljske kuće u Kotoru. Objavio je i prikaz *Atomi i Ruđer Bošković* te, u povodu 400. obljetnice otkrića Novoga svijeta, 1892. godine, studiju *Krištof Kolumbo i otkriće Amerike*.¹⁴ O svestranim interesima i širini Carićeve kulture svjedoče ne samo navedeni radovi, već i podatak da je među prvim autorima koji se u 19. stoljeću prihvaćaju prijevoda na hrvatski jezik dijelova Danteove *Božanstvene komedije*, prevevši III. pjevanje *Pakla*, koje je objavljeno u *Crvenoj Hrvatskoj* u Dubrovniku 1891. godine.¹⁵ (Čale; Zorić 1976: 776)

Desetogodišnji boravak u Dubrovniku (od 1890. do 1900. godine) bit će Jurju Cariću poticaj da upozori na nedovoljno poznavanje njegove književne povijesti i zaslužnih pjesničkih imena koja ga predstavljaju, kao što je to “prvi izvorni autor” Mavro Vetranović. On je oduševljen slavnom poviješću Grada koji je “stoljećima poput svjetionika svijetlio usred tame koja ga je okruživala”.¹⁶ Dok su u humanizmu književnici Dubrovnika svoja djela pisali na latinskom jeziku, u renesansnome se razdoblju uzdiže narodni jezik, što Carić tumači da je to bio način da se možda više od privrženosti domaćem idiomu “pokaže pohlepnoj kraljici Laguna, koja je Dalmaciju kupila kao što trgovac kupuje vreću brašna,¹⁷ da Dubrovnik ima svoj vlastiti život i jezik koji je nekoć prilično zasmetao Ivanu Ravenjaninu”.¹⁸ Za njega je procvat malene književne republike zadivljujući u odnosu na okruženje jer je “sudbonosni turski osvajač” pokorio područja Srbije, Bosne, Hercegovine prešavši preko njih “poput bujice užarene

¹⁴ Bruno Profaca sljedećim se riječima osvrće na taj dio njegova stvaralaštva: “Svojim znanstvenim radovima Carić je znatno pridonio hrvatskom narodnom preporodu i potiskivanju tuđinske kulture na našim obalama. Kao istaknuti utemeljitelj relativno skromne hrvatske pomorske književnosti ostao je skoro bez pravog sljedbenika i do naših dana.” Profaca (2016: 783–789)

¹⁵ “Većinu tih manje ili više uspjelih prijevoda karakterizira težnja da se Dante što bolje približi domaćem čitatelju i da mu se u skladu s preporodnim idealima dadne hrvatsko ruho, u prvom redu trohejski metar narodnoga deseterca.”, U: Čale, F.; Zorić, M. (prir.). 1976. *Dante Alighieri/Djela*, knj. 2, Zagreb: Liber, 775.

¹⁶ “(...) lumeggiò per secoli come faro di luce in mezzo alle tenebre che la circondavano.” (Carić 1895: 3) Tekstove preuzete iz Carićeva talijanskoga izvornika prevela je na hrvatski jezik autorica rada V. D.

¹⁷ Odnosi se na iznos od sto tisuća dukata za koji je Ladislav Napuljski prodao Mletačkoj Republici 1409. godine Zadar i Dalmaciju.

¹⁸ “(...) non forse tanto per l'affetto alla lingua, quanto per dimostare all'ingorda regina delle Lagune, la quale aveva comperata la Dalmazia come un negoziante compera un sacco di farina, che Ragusa aveva una vita tutta propria, la quale aveva a suo tempo dato tanto sul naso a Giovanni di Ravenna.” (Carić 1895: 5). Carić podatak o Ivanu Ravenjaninu, koji u svojoj autobiografiji *Rationarium vite*, sastavljenoj u Padovi potkraj 1400. godine, spominje Dubrovnik, njegovu krševitu okolicu i “barbarski idiom”, preuzima iz rada Franje Račkoga “Prilozi za poviest humanisma i renaissance u Dubrovniku, Dalmaciji i Hrvatskoj. I. Ivan Ravenjanin, učenik Petrarčin, dubrovački kancelar (1384–87), kano predteča humanisma u Dubrovniku”. *Rad JAZU*, LXXIV, 1885., 135–191.

lave da bi se ulio u Jadran” (Carić 1895: 6). To je okruženje u kojemu stvaraju dubrovački književnici i pjesnici “prve petrarkističke škole”, a Carić piše da su iz narodne pjesme i tradicije preuzimali formu te iz nje iznjedrili ljepotu jezika, ali da je njihova poezija odraz Italije s kojom su Dubrovčani imali “gotovo zajedničku uljudbu” te su stoga i u lirici (citirajući Malpaga¹⁹) preuzeli dominantan talijanski ukus “ljubavnoga graktanja” iako su “pod nosom” imali svoju pučku pjesmu koju je zamijenilo “oponašanje i ispraznost” talijanskih stihotvoraca:

“Nisu to bili nacionalni elementi nego prekomorske krhotine (...). Nije bilo jezičnog usavršavanja, nije bilo novih končeta; bio je to mršav privid odjenut u stihove, nabacan poput otisaka što je tada toliko jada zadavao republici; bilo je to sušičavo umijeće puno reumatizama, zaljubljenika koje bi rado rastjerao šakom od sebe.”²⁰

No Carić ne bi rastjerao od sebe najvećega – Mavra Vetranovića²¹, iako misli da ni on nije lišen mana svojih suvremenika jer svi dubrovački pjesnici nalikuju jedni na druge i stihovi im se utapaju u “dosadnom” dvanaestercu koji je jako dugo vremena kvario pjesničko umijeće, naziva ga stožernom figurom, autorom koji svojim stihovima, raspoloženjima i idejama simbolizira renesansni Dubrovnik te je usprkos stranim utjecajima ostao svoj “jer slijepi oponašatelj nije mogao biti”:

“Izniman, smion u mladosti, skroman i pobožan u zrelosti koliko mu je to dopuštao njegov vatreni temperament, bio je znanavik osloboden onog sluganstva koje je prevladavalo u Italiji. (...) Kretao se svojom bogatom erudicijom i učenošću po prostorima talijanskog i latinskog mišljenja, ostajući uvijek jednom nogom na zavičajnom tlu. Ograničen svojom malom domovinom koja je pak bila svijet za sebe, taj mu je svijet bio dostatan i za njega je i pisao. Čitao je Homera, Ovidija, Dantea, Petrarca, Sannazara, Fea Belcarija, Euklida i Vitruvija a potonjeg, oslobođenog u prethodnom stoljeću latinštine i erudicije, u njegovo su vrijeme svi čitali, proučavao je i zanimao se za matematiku, botaniku, povijest, fiziku i astronomiju pažljivo prateći geografska otkrića velikog Đenovljanina

¹⁹ Bartolomeo Malpaga, povjesničar talijanske književnosti iz 19. st.

²⁰ “Non elementi nazionali, ma rottami d’oltremare. (...) Non perfezionamento di lingua, non novità di concetti; una magra apparizione vestita di rime, stipate come le peste, che in quell’epoca travagliò tanto la repubblica; un arte tisica e piena di reumi; innamorati, ai quali avresti dato volentieri de’ pugni per levarteli d’intorno.” (Carić 1895: 9–10)

²¹ Carić se u svojem u ogledu koristi inačicom prezimena Vetrančić.

i njegovih sljedbenika te onog gorostasa Ameriga Vespuccija, kao i značajne vjerske i političke događaje svoga vremena, promatrao je svijet oko sebe oprezan u teškim, a smion u sretnim razdobljima, ali ga dostojanstvo nikada nije napuštalo, kao što ni on nikada nije napustio Republiku.”²²

Carić uspoređuje Mavra Vetranovića s Džorom Držićem, Šiškom Menčetićem i Hanibalom Lucićem, navodeći da su oni pjevali umom, a Vetranović srcem, oni su morali mijenjati okruženje u kojemu su živjeli da bi se prilagodili konvencionalizmu ljubavne poezije, morali su naučiti frazeološka opća mjesta zaljubljenika i oponašati, često i krađuci sad ideju, sad stih ili pak cijeli sonet, dok Vetranovića ne zanima njihova galantnost, on ostaje u vlastitome domu, u svojoj Republici, razmišlja svojom glavom, pa ako i luta, onda je to zbog groznice koja je u njemu i u njegovoj zemlji. Takvo se Carićevo stajalište uklapa u sliku koju ima o Vetranoviću kao osebujnome pustinjaku i kršćanskome pjesniku. Iako navodi da u pjesmi “Čudno prikazanje”, posvećenoj Blaženoj Djevici Mariji, nalazimo Kupida, strelice i uzdahe, tumači ih kao primjer kristijanizacije profanoga, a ne utjecaja nove renesansne poetike i novoga modela pjesništva. Međutim, danas se povjesničari književnosti slažu s mišljenjem da je vjerojatno i sam Vetranović u mladosti pisao petrarkističku liriku (koja je izgubljena) te da u njegovim stihovima (i pastoralno-mitološkim dramama) razaznajemo različite ljubavne diskurse.²³

Zanimljivo je Carićevo razmišljanje o tome kako je nastajalo Vetranovićevo pjesništvo: duhovnu poeziju piše u korizmi, satire u trenucima ljutnje i neraspoloženosti,

²² “Fantastico, ardito in gioventù; modesto e pio nell’età matura, quanto lo consentiva il fuoco suo temperamento, e libero sempre da quel servilismo, che a’ suoi tempi avvinceva in Italia. (...) Vagando colla sua vasta erudizione e dottrina nelle regioni del pensiero latino ed italiano, tenne sempre fisso un piede al patrio suolo. Rinchiuso ne’ limiti della sua piccola patria, ma che per sè sola era pure un mondo, quel mondo gli bastava e per quel mondo egli anche scriveva. Da questo piccolo mondo, leggendo Omero, Ovidio, Dante, Petrarca, Sanazzaro, Feo Belcari, Euclide e Vitruvio, il quale ultimo, disepellito un secolo prima dalla febbre della latinità e dell’erudizione, girava ancora [sic!] per le mani di tutti, studiando ed occupandosi di matematica, botanica, storia, fisica ed astronomia, seguendo attentamente le scoperte geografiche del grande Genovese e dei suoi successori e di quel spaccamontagne di Amerigo Vespucci, nonchè i grandi avvenimenti religiosi e politici dell’epoca, egli si guardava attorno, circospetto in tempi calamitosi, audace in tempi felici; ma la dignità non lo abbandonò mai, come mai aveva abbandonata la repubblica.” (Carić 1895: 11–12)

²³ O tome piše Krešimir Šimić (2012: 271): “Da je Vetranović osim petrarkističkog poznao i druge amorzne lirske diskurse (semantika dvorske ljubavi, hedonistički amorozni diskurs), pokazuje, primjerice, *Pjesanca Djevice prva*. U toj pjesmi, uz intertekstualnu povezanost s petrarkizmom (*trepteći, kopni, preda, ures, uzdah, oči*), naziru se i signali koji ukazuju da je posrijedi utjecaj srednjovjekovne semantike dvorske ljubavi, za koju je karakteristično shvaćanje ljubavi kao službe i očekivana nagrada (dar, pomili), i hedonističkog amoroznog diskursa (‘ter krilo toj tvoje za ljubav raskrili’ s. 24).”

a s proljetnim zatopljenjem premeće svoje prošle pustolovine. Uz primjedbu da je sva njegova produkcija vrlo slična, smatra da u njoj ima “nečega zavodljivoga” jer je plod buntovničke duše prema svemu onome što se na prvi pogled ne poklapa s istinitim i ispravnim:

“Bogatoga jezika i pojmovnika ne daje ti predaha svojim žalopojkama svagda jednakoga glasa i intonacije, no i u toj monotoniji ima života i to njegova vlastitoga života, a kad u njoj ne osjećaš blagost proljetnog povjetarca, osjećaš ili tropsku vrućinu ili studen koja se sjevercem spušta sa Srđa.”²⁴

U Vetranovićevu pjesništvu, napominje Carić, iščitavaju se strah od smrti i kršćanske strepnje ali, uz topla i patetična prizivanja evanđelja, slobodno i obilno probijaju i svjetovne ideje. Njegova je religiozna poezija sva pretočena u plač, to su tužaljke nad strahotama ovoga svijeta, molitva grješnika prepunoga jada, pjesnika koji plače i uzdiše još više u starosti nego u mladosti, jer tada su suze bile “u modi” i dobro su mu došle nakon životnih nedaća i razočaranja:

“Prorok David uspoređuje s magarcem čovjeka koji se uzdigao do počasti, a čini se da ni Vetranović nije drugačije mislio. Kao da vidim tog oriđinala kako zalazi za ugao uskih gradskih uličica, kako čvornatim štapom lupa o blatnjav put, nezadovoljan svime i svima, kako pun dišpeta pogleda na rumena lica svojih uvaženih kolega i mrmlja u sebi stihove pune satire i prezira i to onog prezira koji nastaje iz svijesti da je bolji od drugih.”²⁵

Carić na više mjesta u svojem u ogledu naglašava da je Vetranović “hrabra i borbe-duša”, ali da kod njega ne treba tražiti umjetnost, jer umjetnik nije bio ili ako jest, suprotstavljao se svakome pravilu:

“Nemiran, i bizaran, stavljao je u snopove sve što je želio da se u njima nađe, a

²⁴ “Riccò di lingua e di concetti, non ti da tregua colle sue lamentazioni sempre colla stessa voce e collo stesso tuono; ma in quella monotomia ci è pur una vita, ed una vita tutta sua; e quando non vi senti il tepore delle aure primaverili, vi senti o il caldo de’ tropici o il freddo, che cala giù dal monte Sergio, col vento del settentrione.” (Carić 1895: 13)

²⁵ “Il profeta Davide paragona all’asino l’uomo innalzato agli onori e sembra che il Vetranic non abbia pensato diversamente. Mi sembra di vederlo quel tipo originale, girare le svolte delle strette contrade della città, percuoterne con un bastone nodoso le vie fangose, malcontento di tutto e di tutti, sbirciare indispettitoi visi rubicondi dei suoi venerandi colleghi e ruminare rime piene di satira e di sprezzo; e di quello sprezzo che gli veniva dalla coscienza di essere migliore di altri.” (Carić 1895: 13)

kada mu za to nisu bile dovoljne ruke, pomagao si je nogama, bio je umjetnik koji, crtajući stablo bez grana, nije zaboravljao proučiti trulež otpaloga lišća iz prethodnih godina. Ali njegova djela, sagledana u cjelini, predstavljaju čovjeka i njegovo vrijeme, predstavljaju cjelokupnu svijest jednoga naroda s njegovim najdubljim osjećajima.”²⁶

Svoja će stajališta Carić potkrijepiti nizom primjera Vetranovićeve opsežne pjesničke produkcije, a ne iznenađuje što u svome prikazu među prvima predstavlja antologijsku pjesmu “Moja plavca”. Naime, po njegovu sudu, upravo ona najbolje odražava Vetranovićeve raspoloženja i tešku “plovidbu” morem života kojim pjesnik želi broditi sam jer su Kristovi kormilari napustili njegovu Crkvu, a u korumpiranome društvu ne nalazi “ni mornara, ni kormilara, ni peljara, ni kapetana koji bi mu mogli pomoći da brod s morske pučine dovede do obale”. (Carić 1895: 14) Ne ustaje Vetranović protiv svih, primjećuje Carić, on zna da ima i nevinih, ali pjeva o krivcima koji “lupeški vode crkovnu plav” i koji zaboravljaju na pravdu, razum, ne bojeći se ni Boga ni sudnjega dana. Cariću je privlačna pjesnikova osebujna jednostavnost kojom se obraća Kristu i zaziva ga molitvom da mu čuva sidro i kompas koji povezuju nebo sa zemljom te zaključuje da je sva njegova poezija prožeta istinom te živa i svježa slika stvarnoga života. I duhovne i svjetovne Vetranovićeve pjesme ocjenjuje zanimljivom mješavinom uzdaha i pokuda, plača i uzdaha, molitava i psovki, a ispjevane su najvećom ozbiljnošću i predanošću te svaki njegov tekst nosi osobni pečat i otkriva osjećaje slobodnoga čovjeka koji misli svojom glavom:

“(…) u njima osjećaš suprotstavljenju, ali ne i pobijeđenu volju, um koji je zbog okolnosti zastao u svojim uzletima ali nije posustao, osjećaš tamni prostor u kojem se njegov mozak bori i vidiš snopove svjetla kako se uzdižu poput traka vjere i života.”²⁷

Pišući cijeli svoj dugi životni vijek liriku religiozne tematike, koja je ocijenjena

²⁶ “Ma non è l’arte che bisogna cercare nel Vetranic. Il Vetranic non era artista o per lo meno era un artista ribelle ad ogni ordine, un artista inquieto, bizzarro, che metteva in un fascio, alla rinfusa, tutto quello che egli voleva in quel fascio; e quando per questo non gli bastavano le mani, egli si aiutava coi piedi; un artista, che dipingendoti un albero, mentre te lo presentava senza rami, non dimenticava di analizzare il marciume delle foglie cadutevi degli anni prima. Ma le sue produzioni, prese tutte insieme, ti presentano l’uomo ed i suoi tempi, ti presentano la coscienza intera di un popolo, nelle sue più intime manifestazioni.” (Carić 1895: 14)

²⁷ “(...) vi senti una volontà contraria ma non vinta, una mente inceppata talfiata dalle circostanze ne’ suoi voli, ma non oscurata; senti come un ambinate oscuro nel quale di dibatte il suo cervello e vedi spruzzi di luce slanciarvisi a salire come raggi di fede e di vita.” (Carić 1985: 16)

najljepšom duhovnom poezijom hrvatske renesansne književnosti, Vetranović upućuje svoje molitve Kristu i Bogorodici, pjeva o Kristovu rođenju, mucu i uskrsnuću, nebeskome blaženstvu, o strpljivome Jobu, anđelima, Svetome Trojstvu, kršćanskim blagdanima, parafrazira biblijske tekstove i psalme, naslućuje dolazak posljednjega suda, promišlja vlastitu smrt, životinjski i biljni svijet dovodi, poput Franje Asiškoga, u vezu s vjerskim otajstvima, a u pjesmama mitološke tematike kristijanizira bogove i muze. On pjeva o kršćanskoj neslozi, zlobi i lakomosti koje porobljuju čovjeka. Njegova je religiozna poezija sva pretočena u plač i tužaljku nad strahotama ovoga svijeta. Svojim stihovima želi djelovati na osjećaje čitatelja, njegove pjesme često nisu ništa drugo do molitve grješnika prepunoga jada, očajnika kojem ostaje jedino nada u višnji raj, gdje će duše izabranih pronaći trajni mir. Sve to prepoznaje Carić i izborom pjesama pokazuje da nitko nije pošteđen Vetranovićeve kritike, navodeći primjer “Pjesance košuti ranjenoj”, u kojoj se pjesnik obrušava na običaje i modu, upozorava da ljudi nisu ni po čemu nalik blagoj šumskoj životinji pa košutu koju je ranio lovac pita čemu toliko tuguje iščekujući smrt kada se i tako jednom mora umrijeti. Ona je sretnija od ljudi jer nema duše pa ne mora strepiti pred posljednjim sudom. A i da ima dušu, ne bi bila u grijehu jer je živjela čistim i prirodnim životom: nije pokazivala gole grudi i ramena, nije nosila *zlatne verige* na vratu, nije živjela u raskošnoj palači.

U Carićevu prikazu Vetranovićevih pjesama našli su se i psalmi (Ps. 30: *In te domine spero*; Ps. 37: *Domine ne in furore tuo*; Ps. 50: *Miserere, mei Deus*; Ps. 60: *Salvum me fac Deus*) koje navodi kao primjere da je čak i u njih pjesnik presadio “vlastite strasti i vlastiti gnjev”, zamišljajući svijet kao beskrajn ocean prepun plićaka i hridi okružen liticama, kao more prepuno opasnosti u kojemu se osjeća nelagodno jer:

nitkor ne će doć, gdi plovem u vodi,
da meni da pomoć i da me slobodi... (Carić 1895: 21)

Carićev izbor Vetranovićevih pjesama, osim “Pjesance bolježljiva druga”, “Pjesance protiva oholasti”, “Pjesance mladosti”, uključuje i druge s temom grijeha, smrti i sudnjega dana, pjesmu o Djevici Mariji (“Tužba djevice Marije (na krilu Jesusa mrtva držeći)”), rođenju Isusa (“Na noć od božjega poroda”), “Pjesancu božanstvu”, pjesmu “Tužba moja”, gdje Vetranović progovora o tijelu kao teretu i “smrdećem gnjoju i gnjilu” te “Pjesancu suda napokonjega” i “Pjesancu smrti”, u kojima pjesnik prestravljen iščekuje dolazak smrtnoga poklisara te niže stihove prepune pokajničkih suza i strašnih slika, zamišljajući trenutak konačnoga suda. U Carićevoj interpretaciji nalazi se i pjesma *Remeta I*, u kojoj je Vetranović opisao nevolje svojega samostanskoga života na otočiću sv. Andrije, gdje je imenovan priorom 1534. godine i na tome

surovom školju proživio kao jedini stanovnik dvadesetak godina. Carić će njegov opis materijalnoga svijeta nazvati “prekrasnim”, dirnut slikom ostarjela pjesnika koji se bori s morem i njegovim bijesom:

Ter su tuge ter su jadi,
gdi od oštra i garbina,
kad se more s krajem svadi,
vali jašu do vrh stinâ; (Carić 1895: 24)

Slijedi Carićev osvrt na tri Vetranovićeve crkvena prikazanja (*Uskrstuje Isukrstovo*, *Suzana čista* i *Posvetilište Abramovo*) u kojima, kako napominje, autor nije tražio ljepotu već ih piše kao opomenu ljudima o prolaznosti zemaljskih stvari i da ih pripremi za raj. Navodi i razloge zbog čega je *Posvetilište Abramovo* najbolje:

“(…) povremeno osjećaš život dramskog pokreta punog ljudskih osjećaja pa ti se čini da udišeš slobodan i vječno vedar zrak sa svete gore, botaničkog i zoološkog vrta u kojem vidiš u skladnom spoju čvrstu sjevernu vegetaciju i onu bujnu tropsku, u kojem pokraj bistrih i mirnih jezera osjećaš miris ruže i ljiljana.”²⁸

Takve žive slike Carića podsjećaju na one iz nedovršenoga spjeva *Pelegrin*:

“(…) u kojemu više nije zauzdavao vlastitu maštu kako bi se razuzdano mogla kretati prostranom šumom. U nju je on ušao kao i Dante, posred svoga životnoga puta, stavivši u taj fantastični, misteriozni i začarani svijet napučen grčkim, rimskim i slavenskim božanstvima, satirima i svakovrsnim čudovištima u isti snop i božanstva i životinje i satirički i didaktički i moralni čimbenik.”²⁹

Na kraju svojega ogleda, uz napomenu da svaka od dvije knjige poezije Mavra Ve-

²⁸ “(...) senti ad intervalli vivo il movimento drammatico, pieno di umani sentimenti e ti sembra di respirare l'aria libera ed eternamente serena del monte sacro, un giardino botanico e zoologico, nel quale vedi in placido amplesso la robusta vegetazione settentrionale con quella rigogliosa de' tropici; nel quale, accanto a de' laghi limpidi e tranquilli, senti il profumo della rosa e del giglio.” (Carić 1895: 29)

²⁹ “(...) nel quale egli aveva abbandonata la briglia alla propria fantasia, perchè corra sfrenata in una vasta foresta. Nella quale egli era entrato come Dante, a mezzo il cammin di sua vita, mettendo in quel mondo fantastico, misterioso, incantato, popolato da deità greche, romane e slave, da satiri e di mostri di ogni fatta, tutto in un fascio e deità ed animali e l'elemento satirico e l'elemento didattico e l'elemento morale.” (Carić 1895: 29–30)

tranovića u ediciji *Stari pisci hrvatski* obuhvaća pet stotina stranica te da je tematski vrlo raznolika, Carić se dotiče i njegovih političkih pjesama (nadahnutih kršćansko-osmanlijskim i međukršćanskim sukobima) naglašavajući da književnik živi u teškim vremenima za Republiku te joj kao dobar rodoljub ne želi uzrokovati štetu, osobito zbog blizine “turskoga gospodara” koji je poput željeznog obruča stezao slobodan, ali mali teritorij. Kada nije prijetila turska sablja, piše Carić, pozivao je protiv nje cijeli kršćanski svijet, ali kad je strašni osvajač šakama prijetio njegovoj domovini, više nije dijelio borbene ideje s ostatkom kršćanstva.³⁰

Vetranović pjesmu *Tužba grada Budima* piše o političkim prilikama u vrijeme kad Budim dolazi pod stalnu vlast Osmanlija, u njoj Carić vidi “samo kršćanski žal i ništa više” jer je pjesnik jednako nježan prema Hrvatima, Mađarima, Česima i Rumunjima, dok tek usput spominje Srbe, on je “tumač onoga što se događalo u bardovoj [Danteovoj, V. D.] svijesti” jer poput njega, u situaciji kada narod izgubi svijest o sebi i svojoj snazi, “slavi heroje drugih naroda kao svoje”. Naznake nacionalnoga osjećaja, primjećuje Carić, ima možda u “Pjesanci slavi carevoj”, gdje Vetranović lije suze “za braću istoga podrijetla”:

O slavni Hrvati, i vas li ognjen zmaj
do traga pomlati i da vam plačni vaj...
A i slavni Biograde i ti mi govori
tvrdine i zgrade tko tvoje obori?... (Carić 1895: 31)

Međutim, tu vidi samo kršćanske, a ne političke suze jer je u to vrijeme “slavenska rasa bila poput golemog oblaka koji je prekrivao pola Europe, ali bez vlastite duše; poput ogromnoga stada ovaca raspršenoga od Baltika do Jadrana, ali bez pastira”,³¹ a samo je Italija u očima pjesnika nešto određeno zahvaljujući moru koje jasno ocrtava njezine granice. Žaleći teške prilike u kojima se našla Italija, Vetranović osuđuje njezinu lijenost stihovima (koje Carića podsjećaju na poznati Alighierijev prijekor i poziv na jedinstvo):

Latinsko prikrasna zao sanak zaspala

³⁰ O toj temi Davor Dukić (2012: 237) piše: “U hrvatskoj antiturskoj epici XVI. stoljeća, ali i u antiturskom ranonovovjekovnom diskurzu uopće, stoji ideja o nepomirljivom sukobu vjera/civilizacija, pri kojem je već i pasivnost na kršćanskoj strani, a kamoli neki oblik suradnje s Osmanlijama, čin izdaje. Frustrirajuća stvarnost koja je prepuna kako osmanskih pobjeda, tako i ‘kršćanskih izdaja’ legitimira tugu kao temeljni, prikladni i prihvatljivi osjećaj.”

³¹ “La razza slava appariva allora come un’immensa nube coprente mezza Europa, ma senza anima propria; come un immenso branco di pecore sparse dal Baltico all’Adriatico, ma senza pastore.” (Carić 1895: 31)

probud se iz sna, dvigni se iz kala;...
 gdi t' je plav krcata razlikoga blaga
 i srebra i zlata i kamenja draga?
 gdi li su ti mramori i zidi ostali
 što t' nesklad obori i ognjem popali?...
 jednoga ti vjeri i po svoj za sebe
 a ostale odtjeri daleče od sebe;... (Carić 1895: 32)

Carić se dotiče i pitanja Vetranovićeve jezika, koji, kako napominje, otkriva pjesnikov živi duh, ali ne i njegovo podrijetlo jer, s pozicije skućenoga okruženja u kojemu se kretao, naziva svoj jezik *slovinским* odnosno, kako se u Republici označavao, *našim ili naškim*, “dok ga je narod nazivao hrvatski ili srpski”. Potkrepljuje to primjerom pjesničke poslanice “Vlasteostvu hvarskom”, u kojoj Vetranović hvali hvarsko plemstvo i njihove književne zasluge:

Ter gdje se taj čuje u Hvaru rajska slas
 velmi se raduje slovinški kotar vas
 i ostale države našega jezika... (Carić 1895: 33)

te misli da pjesnika nisu razlozi metričke prirode ili pak neznanje mogli navesti da napiše *našega*, umjesto *hrvatskoga* ili *srpskoga*, a nisu ni vjerski razlozi “jer, ako je istočni crkveni raskol mogao nagnati Dubrovčane na oprez kada se radilo o srpskom imenu, i navesti ih da ga uklone, još je Dante, izravno se suprotstavljajući kukavičkim insinujacijama nekih komentatora, susreo Hrvate kao istinske vjernike”.³² Carić podsjeća da je Vetranovićev mlađi suvremenik Nikola Nalješković u svojoj pjesmi o Hektorovićevoj kostobolji zamolio bolest da ostavi pjesnika “jer svi Hrvati zbog toga plaču”, dok je Dinko Ranjina hvalio Džoru Držića i Šiška Menčetića jer su izabrali skladati pjesme na svome slavenskom jeziku, ali drži da su ta i druga “nesigurna očitovanja nacionalne svijesti bila još uvijek preslaba” jer se borba za slobodu pretvorila u vjerski rat:

“Prisutnost Turaka sužavala je polje obrambenog djelovanja pojedinaca. Široki

³² “(...) perchè, se lo scisma orientale poteva aver resi guardinghi i Ragusei per quanto riguardava il nome serbo, ed indotto i medesimi ad eliminarlo, già Dante, in opposizione diretta alle vigliacche insinuazioni di alcuni dei suoi commentatori, aveva incontrato i Croati come fervidi credenti.” Carić navodi Danteove stihove: *Quale è colui, che forse di Croazia / Viene a veder la Veronica nostra (...), Raj*, Pjevanje XXXI., stihovi 103–111. (Carić 1895: 33)

su horizonti nestali. Čim bi Hrvat ili Srbin postao građanin Republike, nije više pripadao svom narodu, postao bi Dubrovčanin, ništa drugo no Dubrovčanin.³³ Onaj isti jezik koji je nalazio u Republici, a koji je u svojoj kući nazivao hrvatskim ili srpskim, nije više nazivao tim imenom nego *našim*, *naškim*. Bio je to jedan od mnogih rovova što ih je Republika iskopala duž svojih granica. Riječ *slovinski* je bila neodređena, nije imala značenje, lebdjela je u zraku, nije mogla kompromitirati i postala je prihvaćena. Dubrovnik je tako istodobno postao i oaza i svijet, istina mali svijet, ali jak i snažan u mišljenju, kao što su jaki i snažni tragovi koje je ostavio u književnosti.”³⁴

Carić ne spominje povezanost dubrovačkih i hvarskih književnika Vetranovićeve vremena te vjerojatno ne zna za njegovu poslanicu upućenu hvarskom vlastelinu Petru Hektoroviću, koju je prvi objavio Milan Rešetar 1901. godine i gdje pjesnik svoj i Hektorovićev jezik imenuje ne samo *našim* ili *slovinskim*, nego i *hrvatskim*.³⁵ Izdvojit ćemo mišljenje Vinka Foretića (1980/1981: 291), koji smatra da u političkim pogledima Mavra Vetranovića “dolaze do izražaja raznoliki momenti, od kojih se neki javljaju i u ostaloj dubrovačkoj književnosti. To su žarki dubrovački patriotizam, osjećanje kulturno-nacionalne zajednice dalmatinskih gradova, a u daljoj konsekvenciji svijest o hrvatskom jedinstvu i pripadnosti Dubrovnika velikom slavenskom stablu”.

I dok drži da je u nacionalnome aspektu Vetranović utjelovio vrline i slabosti svojega naroda, Carić pronalazi proturječja u dijelu njegova književnoga stvaralaštva (osobito *Pelegrinu* i nekim religioznim pjesmama) u kojima je mit o *vili* “podignut na razinu umjetničkih oblika s grčkim i latinskim elementima”. Riječ je o kršćanskom idealu u svjetovnom obliku, u opreci ideja koje su i svete i poganske:

“(…) s rajem naseljenim vilama i satirima, gdje vila Južnih Slavena živi u za-

³³ Carić izbjegava definirati etničku pripadnost Dubrovnika vjerojatno zbog sporova koji se o tom pitanju vode u vrijeme nastanka njegova ogleđa. Vidi: Marcel Kušar, „Dubrovčani, jesu li Hrvati?“, *Crvena Hrvatska* (pos. otisak), Dubrovnik, 1892.

³⁴ “La presenza del Turco faceva stringere il hangiaro per la difesa individuale. I vasti orizzonti erano sepolti. Il Croato od il Serbo, appena diventava cittadino della repubblica, cessava di essere tale e diventava Raguseo, niente altro che Raguseo. Quella stessa lingua, che egli trovava nella repubblica, e che a casa propria egli chiamava croata oppure serba, egli non la chiamava più col suo nome, ma la diceva *nostra*, *naški*. La era questa una delle tante trincee, che la repubblica tirava lungo i suoi confini. La parola *slovinski* era vaga, non diceva nulla, volava per aria, non poteva compromettere, e fu lasciata correre. E Ragusa restò così un'oasi ed un mondo insieme; un mondo piccolo è vero, ma forte e robusto nel pensiero, come forti e robuste sono le traccie, che lasciò nella letteratura.” (Carić 1895: 34)

³⁵ “(…) a navlaš kud jezik hrvatski prohodi,/neumrla po vās vik tuj vrijednos da hodi...” (15-16), stihovi su iz poslanice “Plemenitomu i vrijednomu gospodinu Petru Ektoroviću, vlastelinu hvarskomu, s velikijem priklonstvom odgovor umiljen D. Mavra Vetrani”. (Vetranović 2016: 164)

jednici s grčkim i rimskim bogovima, u metežu duhova vođenih ljudskim strastima, sve do kukavičluka i žestoke mržnje ljudoždera: pred tobom je stalni alegorijski proces koji bi želio biti kršćanski ali je mitološki i poganski. A mit nije ni grčki ni rimski ni slavenski, nego je proizvod onoga što je sazrijevalo u umu toga pjesnika, u opreci između učenja i svakodnevnog života u doticaju s narodom iz kojeg je proizašao.”³⁶

Carić smatra da se u Vetranovićevu pjesništvu zrcale ideje vrlo bliske učenjima bogumila te da je stalno prisutan i srednji vijek, dok njegova klasična kultura potiče na mahove slavensku misao koja se oslanjala, unatoč kršćanstvu, na poganska vjervanja. Iako formalno kršćanski, nastavlja on, narod u 16. stoljeću još nije bio napustio neznaboštvo pa se ono osjeća i u “vatrenom vjerniku i predanom svećeniku” s Mljeta. Očituje se iz njegove slobodne svijesti koju potiče nagli karakter pa ideje iznosi onako kako se rađaju jer je i u narodu mnogoboštvo dugo živjelo u kršćanskome obliku i narod ga je prilagođavao svojoj prirodi, svom karakteru, mišljenju, moralu te tako “stvarao cjelinu koja, ako više i nije bila poganska, nije još bila ni kršćanska”. A to što vjera u narodu nije ni posve katolička ni posve grčka znači, po mišljenju Carića, da se tu “upleo vrag praznovjerja”, opirući se i jednoj i drugoj vjeri, narodu ne nedostaje vjera, nego svijest o vjeri, a suprotnost između poganskoga i kršćanskoga elementa uzrokuje neznanje pa tako i Vetranovićeva djela svjedoče o tim proturječjima. Poistovjećujući narodnu svijest s vjerom, dodaje:

“Istina, ta se svijest gotovo utopila, ali ako je nakratko pažljivo slijediš, vidjet ćeš kako se ona bori i kako ipak stiže na obalu, vidiš kako narodna svijest svjedoči Božanskog Otkupitelja ne odričući se pritom vruga i njegove sljedbe.”³⁷

Takvo mišljenje otkriva teškoću s kojom se Juraj Carić susreo u sagledavanju i tumačenju problema dvojne tradicije (kršćanske i antičke) koja se ogleda u književnome stvaralaštvu Mavra Vetranovića i koju nije moguće pojednostavnjeno objasniti

³⁶ “(...) in un paradiso popolato da vile e da satiri, dove la vila degli Slavi del Sud vive in unione alle deità greche e latine, fra una turba di spiriti animati da umane passioni, fino alla codardia ed all’odio feroce degli antropofaghi: assisti continuamente ad un processo allegorico, che vorebbe essere cristiano ed è invece mitico e pagano. Ed il mito non è greco, non è latino, non è slavo; è il prodotto di quanto maturavasi nella mente del poeta, nel contrasto fra lo studio e la vita quotidiana in contatto col popolo dal quale sortiva.” (Carić 1895: 34)

³⁷ “È vero, vi sta quasi affogata, ma per poco la segui con attenzione, la vedi dibattersi e giungere a sponda; e vedi la coscienza popolare appalesarsi col Divin Redentore, non avendo abbandonato il diavolo e le sue coorti.” (Carić 1895: 36)

kao odraz nedostatka svijesti o vjeri ili neznanja. Naime, njegova djela nastaju u okrilju humanizma i renesanse (i manirizma) te svjedoče o poznavanju i nasljedovanju talijanskih i klasičnih pisaca, ali otkrivaju i duboku privrženost kršćanskome duhu hrvatske srednjovjekovne književnosti, njezinim misterijima, plačevima, prikazanjima i najstarijim glagoljaškim pjesmama nabožnoga karaktera. Tragovi toga književnoga nasljeđa najuočljiviji su u dijelu njegove ostavštine religioznoga sadržaja. Književni povjesničari u Vetranovićevoj su poniznosti, stalnoj borbi protiv napasti grijeha i žestokome protivljenju čovjekovoj pomami za zlatom, vidjeli ne samo logično zaziranje starog pustinjaka od života koji nije proživljen u oskudici, nego i žal za nepovratno izgubljenim vremenom. Sanjao je, kao i njegovi suvremenici, *zlatno doba* i taj san nije nikada bio tako živ kao u razdoblju od kraja 15. do sredine 16. stoljeća. To idealno, blaženo vrijeme, smješteno u neodređenu prošlost, zamišljena je mješavina zemaljskoga raja i Ovidijeve slike svijeta, vrijeme o kojemu piše i naš pjesnik zamišljajući ga u svojoj “Pjesanci: Aurea Aetas”, želeći da se svijet “u bludu ki tone / opeta ponovi u stare zakone”, da sve bude “kakono prije biše”, vjerujući kao i Toma Akvinski da negdje još postoji zemaljski raj. Taj kristijanizirani mit o zlatnome dobu bio je odgovor na religiozni pesimizam pjesnikova vremena koji se snažno osjeća i u mnogim njegovim stihovima.

Idejno i tematski složen Vetranovićev književni opus već je više od stoljeća predmetom proučavanja i različitih interpretacija. Svijest o toj složenosti imao je i Carić:

“Daleko sam od pomisli da sam iscrpio temu, što mi uostalom i nije mogla biti namjera. Jedina mi je namjera bila da pogled svojih sunarodnjaka skrenem na čovjeka koji je do sada bio nepravedno i nedostojno zanemaren. Fizičar, botaničar, filolog, teolog, filozof i astronom u njegovim će djelima pronaći bogate izvore i istraživanja, naći će teme dostojne ozbiljnih i komparativnih proučavanja, teme prisutne u vremenu od puna četiri stoljeća koja nas dijele od njega. Slavni je naš Jagić rekao: *imamo književnost ali je ne poznamo*. Neka nas ta istina koja je svima nama gorka, ali zaslužena zamjerka, potakne i navede da napustimo predrasude koje su plod površnih i ne uvijek objektivnih proučavanja, i da priznamo slavu onome koji je slave dostojan.”³⁸

³⁸ “Lungi da me la pretesa di aver esaurito l'argomento, cosa che nel resto nè anco poteva stare nei miei intendimenti. Mia intenzione era soltanto quella, di far rivolgere gli sguardi de' miei compatrioti sopra quest'uomo, da noi finora così ingiustamente ed indegnamente negletto. Il fisico, il botanico, il filologo, il teologo, il filosofo e l'astronomo, troveranno nelle sue opere ampie sorgenti ed indagini, troveranno argomenti degni di studi severi e comparativi, con riflesso ai quattro secoli che lui ci separano. Il celebre nostro Jagić ha detto: *imamo književnost ali je ne poznamo*. Questa verità, che per noi

Iako Juraj Carić nije bio po struci povjesničar književnosti, njegov je pristup Vetranoviću temeljit i među prvim je pokušajima kritičkoga vrednovanja toga autora. Naslanjajući se na ranije (informativno-pohvalne) izvore, na Petračićevu raspravu o Vetranoviću te Pechanove, Lucianovićeve i Pavićeve književne povijesti i povijest dubrovačke drame, on je prije Milorada Medinija (koji *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* objavljuje 1902. godine) pokušao protumačiti ne samo Vetranovićeve pjesme i drame već i alegorijski ep *Piligrin*. Možemo stoga zaključiti da je ogled Jurja Carića ne samo jedan od vrijednih prinosa “otkrivanju” Mavra Vetranovića i hrvatske renesansne književnosti u 19. stoljeću već primjer autorskoga pera koje u tragu vremena vrijedi znatno više od skromnoga zainteresiranog čitatelja, kakvim se taj učeni Hvaranin predstavlja.

LITERATURA

- APPENDINI, Francesco Maria. 1803. *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, II. Dubrovnik.
- CARIĆ, Juraj. 1884. *Slike iz pomorskoga života (Preko Sredozemnog mora)*, knjiga prva. Zagreb: Matica hrvatska. Knjigotiskara i litografija K. Albrechta.
- CARIĆ, Juraj. 1885. *Slike iz pomorskoga života (Preko Crnog mora i preko Atlantika)*, knjiga druga. Zagreb: Matica hrvatska. Knjigotiskara i litografija K. Albrechta.
- CARIĆ, Juraj. 1895. *Del poeta raguseo Mavro Vetranić Čavčić (1482 – 1578)*. Decimo-quarto programma dell' I. R. Scuola nautica di Ragusa, 1894 – 95. Ragusa Coi Tipi di Carlo Pretner. (Pos. otisak: NSK Zagreb, sig. 107.005)
- ČALE, Frano; ZORIĆ, Mate. (prir.). 1976. *Dante Alighieri/Djela*, knjiga 2. Zagreb: Liber.
- DUKIĆ, Davor. 2012. “Iščitavanje srdžbe i straha u hrvatskoj antiturskoj epici XVI. stoljeća”. *Poj željno! Iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka*. Ur. Kapetanović, Amir. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: 217–242.
- FORETIĆ, Vinko. 1980/1981. “Politički pogledi Mavra Vetranovića”. *Filologija* 10: 291–301.

tutti è un amaro ma meritato rimprovero, possa dessa [sic!] scuoteri e far sì, che, smessi i pregiudizi, frutto di studi superficiali e non sempre oggettivi, rivendichiamo la fama, a chi di fama è degno.” (Carić 1895: 36)

- GLIUBICH, Simeone (Ljubić, Šime). 1856. *Dizionario biografico degli uomini illustri*. Vienna: Arnaldo Forni Editore.
- KOLUMBIĆ, Nikica. 1978. "Književno djelo Jurja Carića. Uz 50. obljetnicu njegove smrti". *Hvarski zbornik* 6: 267–283.
- KUŠAR, Marcel, 1892. "Dubrovčani, jesu li Hrvati?". *Crvena Hrvatska* (pos. otisak). Dubrovnik.
- LUCIANOVIĆ, Melchiorre. 1880. *Storia della letteratura slava: (serba e croata): dalle origini fino ai giorni nostri*, vol. I. Spalato: A. Zannoni.
- PAVIĆ, Armin. 1871. *Historija dubrovačke drame*. JAZU. Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta.
- PECHAN, Antun. 1878. *Poviest hrvatske književnosti za učiteljske pripravnike*. Zagreb: Lav. Hartman i družba.
- PERIĆ, Ivo. 1988. "Stranačko-politički odnosi u Dubrovniku krajem 19. i početkom 20. stoljeća". *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku* 26: 175–221.
- PETRAČIĆ, Franjo. 1867. *O životu i djelih Mavra Vetranića*. Agram: C. Albrecht.
- PETRAVIĆ, Ante. 1930. *Iz primorske književnosti*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona.
- PROFACA, Bruno. 2016. "Zaboravljena sjeta u 'oku ciklona'". *More hrvatsko blago*. Prir. Radić, Zvonimir. Zagreb: VI. naklada Z. Radić: 783–789.
- RAČKI, Franjo. 1885. "Prilozi za poviest humanisma i renaissance u Dubrovniku, Dalmaciji i Hrvatskoj. I. Ivan Ravenjanin, učenik Petrarčin, dubrovački kancelar (1384–87), kano predteča humanisma u Dubrovniku". *Rad JAZU LXXIV*: 135–191.
- STEPANIĆ, Željko. 2006. "Hrvatsko pomorsko nazivlje od polovine 19. stoljeća do slova Austro-Ugarske Monarhije". *Naše more* 53/1–2: 63–76.
- ŠIMIĆ, Krešimir. 2012. "Humanistički i skolastički odrazi u Vetranovićevoj *Pjesanci u pomoć poetam*". *Crkva u svijetu* 42, 2: 256–274.
- ŠVELEC, Franjo. 1959. *Mavro Vetranović I*, Zagreb: Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. IV–V: 175–214.
- ŠVELEC, Franjo. 1960. *Mavro Vetranović II*, Zagreb: Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. VI–VII: 319–392.
- ŠVELEC, Franjo. 1990. *Iz naše književne prošlosti*. Split: Književni krug.
- VETRANOVIĆ, MAVRO. 2016. *Pjesnička i dramska djela*. Prir. Brezak-Stamać, Dubravka. Zagreb: Matica hrvatska.

THE STUDY ON MAVRO VETRANOVIĆ BY JURAJ CARIĆ OF HVAR

VALNEA DELBIANCO

SUMMARY

Best known as a marine writer, Juraj Carić (Svirče, Hvar, 1854 – Jelsa, 1927) published a study in Italian on Mavro Vetranović during his sojourn in Dubrovnik in 1895, where he worked as a lecturer at the Nautical School. The writer presented him as a theologian, philosopher, physicist, botanist, astronomer and the first original author of Croatian Renaissance literature. Although not a professional philologist, Carić produced one of the first complete reviews of Vetranović's poetic opus with the aim of the acknowledgement of glory for 'who is worthy of glory'. He wrote this study relying on the relevant bibliography (sources in Croatian, Italian and German) and encouraged by the 'bitter truth' of the insufficient knowledge of his literary past and the prejudices arising from 'superficial and not always objective studies'. After the analysis of Carić's study, the author of this paper concludes that it is not merely one of the contributions to the 'discovery' of Mavro Vetranović and Croatian Renaissance literature in the 19th century. Moreover, it is an exemplar of an author's pen, worth far more with time than just a modest interested reader as this learned native of Hvar presents himself.

KEYWORDS:

Juraj Carić, Mavro Vetranović, Croatian Renaissance literature, Dubrovnik

